Constantin ŞCHIOPU

Textul literar: comprehensiune și receptare

C.Ş. – conf. univ. dr., Facultatea Jurnalism şi Ştiinţe ale Comunicării, Catedra jurnalism, U.S.M., profesor-cumulard de limba şi literatura română la Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim" din Chişinău. Lucrări recente: *Metodica predării literaturii române*, 2009; *Arghezi, Barbu, Blaga. Poezii comentate. Pentru elevi, studenți, profesori*, 2010; *Manuale de limba şi literatura română pentru clasa a IX-a* (coautor Vlad Pâslaru), a X-a (coautor Marcela Vâlcu-Şchiopu), a XI-a (coautor Marcela Vâlcu-Şchiopu), a XII-a (coautor Mihai Cimpoi); *Comunicarea: greşeli şi soluții. Problemar la limba română* (coautor Marcela Vâlcu-Șchiopu), 2014, *210 compuneri şi teste rezolvate. Limba şi literatura română* (coautor Cecilia Stoleru), 2014.

Actul de creație, conform opiniei lui J. P. Sartre, „este în momentul conceperii unei opere, doar un moment incomplet, abstract; dacă autorul ar fi singurul care există, atunci acesta ar putea scrie cât de mult dorește – opera ca obiect nu ar apuca însă niciodată să vadă lumina zilei, iar autorul ar trebui să lase penița din mână sau să atingă culmile disperării. Dar procesul scrierii, ca act corelator dialectic, include procesul lecturii, iar aceste două acte interdependente au nevoie de doi oameni cu activități diferite. Strădaniile combinate ale autorului cu cele ale cititorului contribuie la naşterea obiectului concret şi imaginar care este opera spiritului. Arta nu poate exista decât pentru şi prin celălalt" [4, p. 246]. Această idee a lui Sartre o găsim şi în lucrările lui Umberto Eco, pentru care textul este un act de co-producere, ce funcționează în parteneriat. Conform lui U. Eco, Cititorul Model și Autorul Model sunt cele două strategii textuale, fiecare încercând să deducă intențiile celuilalt. Autorul Model lansează propuneri de cooperare, care să-l ghideze pe Cititorul Model în actul de actualizare a tuturor potențialităților textului, adică să-l determine să se manifeste din punct de vedere interpretativ la fel cum el însuși s-a manifestat din punct de vedere generativ [2, p. 87]. „Textul, susține autorul,

BDD-A20554 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:45 UTC)

este întreţesut cu spaţii albe, cu teritorii ale nonspusului. Cine le-a lăsat albe a procedat aşa din două motive: în primul rând, pentru că un text este un mecanism leneş care trăieşte din plusvaloarea de sens introdusă în el de destinatar. În al doilea rând, pentru că, pe măsură ce trece de la funcţia didactică la cea estetică, un text vrea să-i lase cititorului iniţiativa interpretării, chiar dacă, de obicei, doreşte să fie interpretat cu o garanţie suficientă de univocitate" [2, p. 83].

Cât priveşte importanţa primului contact al cititorului cu opera de artă, mai mulţi esteticieni (R. Ingarden, M. Dufrenne, T. Vianu, S. Iosifescu) au remarcat starea de fascinaţie nemijlocită, de brusc elan simpatetic al cititorului, reacţia lui spontană, confuză, saturată de senzaţii organice (inima bate mai repede, obrajii se îmbujorează, ochii scapără etc.), distanţarea acestuia de sfera intereselor practice imediate, evadarea din timpul profan, din ambianţa cotidiană. Dat fiind faptul că prima impresie nu durează mult, că intensitatea emoţiei scade, cititorul începe să îşi reconştientizeze statutul, condiţiile în care se află, valorile şi ţelurile care-l motivează. Tudor Vianu numea această etapă a receptării analitic-intelectuală sau judecata de comprehensiune [6, p. 305-308, 337]. Determinată de raportarea la opera literară, de actul receptării, de modul unic în care se realizează apropierea de sens, comprehensiunea este o fază importantă, prin urmare, necesară, care înseamnă crearea unei percepţii a evenimentelor, a personajelor, a contrastelor sau asemănărilor, a vocabularului utilizat de autor, a tuturor componentelor de structură a textului artistic.

Este ştiut că relaţia cu lumea textului este determinată de receptare. Hans Robert Jauss, abordând problema receptării [3, p. 260], remarca trei etape caracterizate prin orientarea diferită a orizontului lecturii. Primul timp hermeneutic se defineşte printr-o orientare progresivă, al doilea – printr-o orientare retrospectivă şi al treilea – prin proiectarea textului pe „fundalul schimbărilor de orizont" ce au marcat şirul interpretărilor. Aceste etape H. R. Jauss le-a transpus astfel:

– ***comprehensiunea***, echivalentă cu prima lectură, aceasta din urmă, la rândul ei, fiind un „timp al percepţiei estetice". La această etapă, textul este parcurs ca partitură. Cititorul, trăind sentimentul uimirii, este implicat într-un seducător joc al cunoaşterii operei. Specificul procesului de comprehensiune rezidă „în orizontul progresiv al percepţiei estetice", orizont deschis şi redeschis prin înaintarea lentă a cititorului spre

BDD-A20554 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:45 UTC)

finalul operei, el fiind ghidat de toate elementele ei de structură: cuvinte, sintagme, alte componente de construcție. Impresionat, în procesul și în urma primei lecturi, cititorul abia deslușește înțelesurile operei;

– ***interpretarea*** echivalentă cu a doua lectură (re-lectura), reprezentând continuarea și complinirea comprehensiunii. În procesul interpretării se produce o schimbare fundamentală de orizont, ce permite constituirea sensului integral al operei literare. Cititorul este foarte atent la strategii, intertext și mesaj. Este etapa interpretării reflexive, cea a orizontului retrospectiv. În această ordine de idei, referindu-se la procesul de relectură, M. Călinescu sublinia: „Relectura e altceva: un proces cu o finalitate structurală, reflexivă, autoreflexivă; un mod al atenției care presupune încetinirea lecturii, cântărirea critică a detaliilor, un anumit profesionalism al lecturii" [1];

– ***aplicarea*** – a treia lectură / postlectura – „un timp al receptării istorice și al judecății estetice, având ca finalitate reconstituirea sensurilor operei".

Având în vedere aceste considerente, profesorul va formula un șir de sarcini care să-i dirijeze pe elevi de la comprehensiune spre interpretare și aplicare. Acestea, de regulă, trebuie formulate în funcție de cele câteva niveluri ale aptitudinilor cognitive formate (nivelul cunoștințelor, al înțelegerii, al aplicării, al analizei, al sintezei și al evaluării). Cât privește primul nivel, al cunoștințelor, exercițiile / sarcinile de lucru vor viza: ***localizarea / identificarea problemei*** (1. Cu ce problemă se confruntă personajul? 2. Ce declanșează problema / conflictul interior al personajului, îl dezechilibrează? 3. De ce natură este problema dată? Alegeți din variantele propuse: a) morală; b) psihologică; c) fiziologică; d) politică; e) altă opinie. 4. Cine dintre personajele studiate și în ce condiții / circumstanțe s-a mai confruntat cu o astfel de problemă?), ***organizarea informației*** (1. Alcătuiți pe baza schiței biografia dlui Goe, având ca repere: categoria socială din care face parte, ocupația, portretul fizic / moral; 2. Alcătuiți planul de idei al povestirii; 3. Prezentați informația principală din fragment / operă în formă de piramidă: numele personajului, ocupația lui, trei caracteristici, comportamentul manifestat într-o situație concretă, problema cu care se confruntă, felul în care soluționează problema; 4. Stabiliți tipul de relații ce se constituie între personajele romanului *Enigma Otiliei*, precum și motivele ce contribuie la apariția acestora. Alegeți din variantele pro-

BDD-A20554 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:45 UTC)

puse: a) prietenie; b) dușmănie; c) rivalitate; d) dragoste paternă / maternă; e) altă opinie. 5. Extrageți din fragment / operă (*Enigma Otiliei*) enunțuri cu valoare generală despre: dragoste, natura bărbaților, statutul unui doctor. Cui aparțin aceste afirmații?), ***rezumarea*** (1. Relatați în maximum 10 fraze povestea desprinsă din nuvela *Alexandru Lăpușneanul*. 2. Relatați întâmplarea care strică echilibrul inițial / episodul ce constituie punctul culminant / deznodământul operei. 3. Relatați episodul care v-a plăcut cel mai mult. Motivați-vă alegerea), ***exemplificarea*** (1. Exemplificați cu versuri și relevați ideea poetică ce ilustrează următoarele motive din poezie: iubirea, visul, condiția geniului, femeia-înger. 2. Exemplificați cu versuri din poezie următoarele antiteze: naștere – moarte, om comun – om de geniu, efemeritate – eternitate, refuz – acceptare), ***rememorarea faptelor / evenimentelor / informației*** în vederea determinării datelor cazului (1. Precizați cui aparține replica... 2. Precizați care dintre personajele romanului *Patul lui Procust* susțin fiecare dintre temele următoare: politica, iubirea, intelectualul și artistul, proprietatea burgheză; 3. Prezentați evoluția relațiilor dintre Emilia și Ladima / Fred Vasilescu – dna T. 4. Prezentați evoluția conflictului declanșat de averea lui moș Costache).

Având drept sarcină descifrarea, elucidarea sensului / sensurilor posibile pe care le pune la dispoziție textul, interpretarea impune formularea unor sarcini care vizează: ***decodificarea elementelor de limbaj*** al operei literare (1. Ce presupune pentru Eminescu „o noapte bogată”? Alegeți din variantele propuse și argumentați: a) alinarea dorului de iubită; b) bucuria de a-și revedea iubita; c) fuzionarea gândurilor celor doi îndrăgostiți; d) condiția realizării absolute a iubirii și a spiritului uman. 2. Ce simbolizează gorunul în poezia *Gorunul*? 3. Comentați sugestia simbolului-cheie al poeziei *Plumb*?), ***interpretarea*** unor procedee de compoziție (1. Numiți procedeul de compoziție utilizat de L. Rebreanu în romanul *Pădurea spânzuraților* și determinați rolul acestui procedeu), a unor tehnici narative (1. Determinați prioritățile relatării la persoana I, ca tehnică narativă utilizată de scriitorul C. Petrescu. 2. Determinați rolul monologului interior, alegând din următoarele variante: a) subiectivează acțiunea; b) accentuează un conflict interior; c) ajută la sondarea stărilor sufletești; d) altă opinie), a titlului operei (Ce semnificație comportă titlul romanului *Patul lui Procust*? Alegeți din variantele propuse: a) iubirea e supusă patului lui Procust;

BDD-A20554 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:45 UTC)

b) societatea e un Procust al lui Ladima; c) Ladima este un Procust pentru societatea sa; d) existența unei limitări se măsoară cu patul lui Procust), ***formularea*** viziunii autorului asupra problemei abordate (1. Precizați în cinci-șase enunțuri felul în care scriitorul înțelege iubirea ca stare trăită. 2. Care este viziunea scriitorului asupra relației sale / a omului cu timpul?).

Un rol important în procesul de interpretare a operei literare îl au exercițiile-sarcini cu caracter de ***abstractizare*** (Există în scara alternativelor personajului Ladima posibilitatea de a ieși din impas, de a renunța la sinucidere?), de ***transformare*** (Dacă ați avea posibilitatea să modificați ceva în operă, ce anume veți modifica? Ce episod considerați că ar putea fi omis din operă; Ce modificări ar suferi personajul, dacă veți avea posibilitate să-l creați după bunul vostru plac? Cum ați vrea să se termine opera?), ***de analiză*** (1. Analizați comportamentul dlui Goe și raportați-l la un anumit tip de comportament: demn de urmat, satisfăcător, condamnabil etc. 2. Analizați cele două atitudini – a tatălui și a fiului – față de uciderea căprioarei. 3. Analizați destinul mănăstirii de la Trei Izvoare (*Toiagul păstoriei*) și raportați-l la unul bun, strălucitor, teribil etc. Ce a determinat un astfel de destin?), ***de sinteză*** (1. Sintetizați ideile desprinse din operă într-o reprezentare grafică. 2. Formulați concluziile de rigoare cu privire la mesajul operei / personajul literar etc.). Menționăm că procesul analizei, unul destul de complex, presupune operații de gândire *asociativă* (1. Putea Duca-vodă, ca domnitor al unei țări cu oameni blânzi și harnici, să-și schimbe ideile, convingerile și să ducă o politică de prosperare a Țării Moldovei? Argumentați în baza operei. 2. Supuneți unei analize comparative personajul biblic (Păstorul cel Bun) și cel druțian din nuvela *Toiagul păstoriei*. Ce a împrumutat personajul druțian de la prototipul său? De care alte personaje vă aduce aminte ciobanul?), *creativă* (În rol de jurnaliști care ați asistat la execuția lui Svoboda, precum și la ulterioarele discuții ale ofițerilor pe marginea acestui caz, pregătiți / scrieți un comunicat de presă pe marginea cazului și a discuțiilor respective; Pornind de la intriga piesei, alcătuiți o compoziție dramatică) și *imaginativă* (Cum s-ar fi constituit destinul lui Ion dacă s-ar fi căsătorit chiar din capul locului cu Florica / al Anei dacă s-ar fi căsătorit cu George?). Aceste sarcini îl ajută pe elev să pătrundă în logica construirii personajului, să sesizeze ceea ce-l diferențiază de alte personaje și-l apropie de o tipologie umană anume.

BDD-A20554 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:45 UTC)

Nivelul aplicării, incluzând mai multe operații, denotă capacitatea elevului de a analiza faptele și problema, de a interpreta, a investiga, a clasifica și de a formula anumite concepte. Astfel, în procesul studierii textului artistic, elevii, la această etapă de lucru, sunt solicitați să analizeze comportamentul personajelor, anumite circumstanțe în care acționează sau care le determină să ia o decizie ori să se comporte într-un anumit mod, relațiile dintre personaje, diverse atitudini umane etc. Drept procedee de lucru pot fi utilizate *Simularea întâlnirii cu personajul literar, Jocul de rol, Drepturi, responsabilități, Procesul de judecată* etc. [5, p. 134-160]. Tot în cadrul acestei etape de lucru, profesorul va acorda o atenție deosebită sarcinilor cu caracter aplicativ, prin care elevii vor fi solicitați să elaboreze diverse eseuri, comentarii, ei având ca punct de pornire și de meditație citate ce aparțin criticilor literari, personalităților marcante ale culturii naționale și universale (1. Comentați afirmația lui G. Bacovia: „Plumbul ars e galben. În eprubeta mea, orice, orice reacție chimică dă un precipitat galben... Altădată, în plumb, pe lângă impresia colorată, simțeam una statică, de greutate. Plumbul apasă cel mai greu pe om... Forța lui m-a apăsat până la distrugere". 2. Susțineți ori combateți afirmația criticului literar C. Bărboi: „Luceafărul reprezintă mai mult decât visul de dragoste al fetei de împărat, el este un personaj care are sentimente proprii, împins la întruchiparea pământească de o pasiune dincolo de legile lui").

În concluzie menționăm că un rol-cheie în comprehensiune și în gândirea participativă îl deține dialogul, scopul lui fiind căutarea înțelegerii reciproce și a armoniei, inițierea elevilor clasei în mecanismele gândirii participative, prin suspendarea prejudecăților. Din acest motiv, profesorul va opta pentru atare tehnici de lucru.

Bibliografie

1. Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a relecturii*, ed. a II-a, Editura Polirom, Iași, 2007.
2. Umberto Eco, *Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative*, Editura Univers, București, 1991.
3. H. R. Jauss, *Pentru o teorie a receptării*, Editura Univers, București, 1983.
4. Jean-Paul Sartre, *Was ist Literatur?*, Hamburg, 1958, p. 35, apud W. Iser, *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006.
5. Constantin Șchiopu, *Metodica predării literaturii române*, Chișinău, 2009.
6. Tudor Vianu, *Estetica*, Editura Orizonturi, București, 1996.

BDD-A20554 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:45 UTC)